

UNESCO'NUN DİL RAPORLARINA GÖRE ZAZACA'NIN DURUMU VE GELECEĞİ*

Murat VAROL*

ÖZET

Zazaca, Türkiye'deki nüfus oranına göre Türkçe ve Kürtçe'den sonra en çok konuşulan üçüncü dil konumundadır. Hint Avrupa Dil Ailesinin Kuzeybatı İrani grubuna mensup olarak kabul edilen bu dil, kesin bir oran olmamakla birlikte, 4-6 milyon insanın anadili olarak kabul edilmektedir. Daha çok Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde konuşulan bu dil, Bingöl ve Dersim başta olmak üzere; Elazığ, Diyarbakır, Sivas, Erzincan, Bitlis, Muş, Adıyaman, Şanlıurfa gibi illerde ve belirli ilçelerde ağırlıklı olarak konuşulmaktadır. Güçlü bir sözlü geleneği ve hafızası olan bu dil, yazı ile ilk olarak 19. yüzyılın son çeyreğinde tanışmıştır. Cumhuriyet tarihinin ilk 40 yılı, uzun bir suskunluk dönemi olarak geçirilmiş ve hiçbir yazılı eser verilmemiştir. 2000'li yıllardan sonra ivme kazanan Zazaca yazını, günümüzde çok iyi bir oran olmasa dahi, yıllık ortalama 40-50 eser vermektedir. Hint-Avrupa dil ailesine mensup olan Zazaca, UNESCO'nun son yıllarda yayımladığı dil raporlarına göre; kaybolma tehlikesi altında olan dillerden biridir. Anadolu'nun kültürel çeşitliliğine ve coğrafyasına ayrı bir renk katan Zazaca'nın yok olma tehlikesi altında olması; bazı tarihi, kültürel ve siyasi nedenlere bağlanmaktadır. UNESCO, dillerin yok olma tehlikesi altında olup olmadığını belirlemek için bazı yöntem ve ölçütleri kullanmaktadır; ayrıca UNESCO yok olma tehlikesi altında olan dillerin, yok olma risklerini de yine farklı gruplara ayırmaktadır. Bu çalışmada, UNESCO'nun dilin mevcut durumunu belirleyen ölçütlerine göre Zazaca'nın bugünkü durumu irdelenecek ve geleceği değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Zazaca, UNESCO, Ulus-Devlet, Dilbilim, Dil.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

* Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, El-mek: mvarol@bingol.edu.tr

---

THE POSITION OF ZAZAKI AND ITS FUTURE ACCORDING TO THE LANGUAGE REPORTS PUBLISHED BY UNESCO

STRUCTURED ABSTRACT

The third most used language, after Turkish and Kurdish, according to the population rate in Turkey, is Zazaki, and it faces extinction. UNESCO pointed out this danger on the 21st of February in 2009 on the international mother language day for the first time. The extinction of Zazaki was expressed loudly on the following days. There is a growing interest and susceptibility among the Zazaki speaking masses but this susceptibility is not widespread in the society. The situation of Zazaki is mentioned by a narrow fraction of the society and it does not impress the whole Zazaki speaking society. Most of the people are silent about the extinction of this language, in fact, these walks of life acknowledge the situation. This language, which has preserved its oral literature for ages, has been losing its memory and culture, especially after the technological developments from the 1980s up to now. UNESCO uses some standards to specify if a language is endangered or not. Is the language being transferred among the generations? What is the number of the speakers of the language in a specific country? What is the rate of the native speakers in the population as a whole? Does the language keep pace with the change of the society and new fields? Is there sufficient and qualified material to teach the language? How is the aspect of the official institutions and the government against these languages? How are the manners and behaviours of the native speakers to their languages? What are the qualifications and the actual situation of the documents of these languages?

It may be asserted that the bond between the generations in the Zazaki speaking masses is disconnected. Because the primary school students do not speak Zazaki, thus the language cannot be transported to the future. The total amount of Zazaki speakers is low in the population rate. In addition, the language remains weak in the new fields and it does not have a rich terminology. There are serious problems for teaching Zazaki as a mother language and the requirements to be achieved for making Zazaki an education language are not provided. The dominance of Turkish in the governmental institutions continues and the languages apart from Turkish cannot open an area for themselves. The term and the manner of official language holds as well. As a result of all these negative attitudes and behaviours, the prestige and sufficiency of the language in the society creates a bad image. UNESCO categorises the endangered languages according to the evaluation of above mentioned parameters and criteria. These groups are; vulnerable, definitely endangered, severely endangered, critically endangered and extinct languages. According to these parameters, Zazaki is a vulnerable language. This shows that Zazaki is on the first step of being an endangered language and if needed precautions are taken, this negative situation may be tackled.

Languages, which confronted a heavy assimilation and oppression period, now possess a more positive position. But many languages became extinct or face the danger of being endangered. The same truth

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015*

applies to Zazaki as well. It has lost many of its lexis and cannot preserve its memory. Zazaki displays insecure parameters in terms of extinction. If needed precautions are not taken and needed language programs are not actualised, this dangerous level will be worse. Many programs to keep the languages alive are implemented in some countries, unfortunately none of these programs to protect the languages are implemented in Turkey. The first steps to be taken for Zazaki are; It should gain a legal status, it should be education language in all educational stages and levels, it should be used in governmental institutions and it should be used in all aspects of the social life. If needed measures are not taken and the danger of being endangeredness is not put away, Zazaki will be included to the extinct languages in a few decades.

Key Words: Zazaki, UNESCO, Nation states, Linguistics, Language.

Giriş

Türkiye'de nüfus oranına göre Türkçe ve Kürtçe'den sonra en çok konuşulan üçüncü dil olan Zazaca, ne yazık ki yok olma tehdidi ile karşı karşıyadır. Bu tehlikeye ilk olarak 2009 yılında 21 Şubat Dünya Anadil Günü'nde UNESCO dikkat çekti. Daha sonrasında ise bu yok olma tehdidi ve tehlikesi, daha yüksek bir sesle dile getirilmeye başlandı. Günümüzde her ne kadar Zazalar arasında Zazaca'ya karşı gelişen ve yükselen bir dil hassasiyeti olsa da bunun toplumun geneline yansıdığı söylenemez. Daha dar bir çevre tarafından dile getirilen Zazaca'nın bu durumu, halk nazarında geniş bir etkiye sahip olamıyor. Halkın büyük bir çoğunluğu Zazaca'nın yok olma tehdidi karşısında suskun durmakta ve adeta var olan durumu kabullenmektedir. Sözlü bir kültürü ve geleneği yüzyıllarca taşıyan ve muhafaza eden bu dil, özellikle 1980 sonrasında hızlı bir şekilde gelişmeye başlayan teknolojik ilerleme ile bu hafızasını ve kültürünü hızlı bir şekilde kaybetmektedir.

1.Zazaca'nın Dünya Dilleri Arasındaki Yeri

Zazaca, Hint Avrupa Dil Ailesinin Kuzeybatı İranî grubuna mensup bir dil olarak kabul edilmektedir. Zazaca, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat/Dicle havzasında, sayıları tam olarak bilinmemekle beraber 4-6 milyon kişi tarafından konuşulan bir dildir. Anadolu dilleri arasında Türkiye dışında konuşulmayan tek yerli dil olduğu söylenebilir (Keskin, 2011, s.221).

Zazaca'nın konuşulduğu ve muhafaza edildiği illerin başında Bingöl ve Dersim gelmektedir. Dersim ve Bingöl il merkezleri dışında Bingöl'ün ilçelerinden Genç'te sadece Zazaca, Solhan'da ağırlıklı olarak Zazaca konuşulur. Dersim'in Ovacık, Nazimiye ve Hozat ilçelerinde ağırlıklı olarak Zazaca; Çemişgezek ve Pertek'te ise kısmen Zazaca konuşulmaktadır. Elazığ'ın Palu, Karakoçan, Maden, Kovancılar, Arıcak ve Sivrice ilçelerinde; Diyarbakır'ın Lice, Piran, Çermik, Çüngüş, Hazro, Hani, Eğil, Kulp ve Ergani ilçelerinde Zazaca konuşulur. Sivas'ın Zara, İmranlı, Ulaş, Kangal, Hafik, Divriği ve Gürün'ün bazı köylerinde; Erzurum'un Hınıs, Aşkale, Tekman ve Çat'ın bazı köylerinde; Erzincan'ın merkezinde, Tercan ve Kemah'ın bazı köylerinde Zazaca konuşulmaktadır. Yine Muş'un Varto, Şanlıurfa'nın Siverek ilçelerinde ağırlıklı olarak, Adıyaman'ın Gerger ve Aksaray'ın bazı köylerinde Zazaca konuşulmaktadır.¹ Zazalar ve Zazaca'ya dair kavramlar bölgelere göre değişiklik göstermektedir.

¹ Seyitxan KURIJ, "Zazalar, Zazaca Yazının Tarihçesi ve Vate Çalışma Grubu", *İnatçı Bir Bahar-Kürt ve Kürtçe*

2.Ulus Devlet İnşâ Süreci ve Diller

Son iki yüzyılda dünyanın hâkim ideolojisi haline gelen ulus-devlet modeli, büyük imparatorlukları parçalamakla kalmadı; aynı zamanda yeni kurulan devletleri büyük bir handikaba doğru sürükledi. Büyük imparatorluklardan kopan birçok ulus, farklı bir tarih ve devlet anlayışı ile yeni bir inşa süreci başlattı. Bugün başına millî sıfatını koyduğumuz sembollerin, ritüellerin ve benzer her şeyin tamamı 19. yüzyıla aittir. Bunların başında milli bayraklar gelir. Millî marşlar onları takip eder. Milli günler ve bayramlar, millî edebiyat, millî kahramanlar ve simgeler hep bu dönemde üretilmiştir (Türköne, 2012, s.22).

Böylesi bir devlet yönetimi ve sistemi, diğer ulusların ve dillerin yok sayıldığı, yok olmaya mahkûm ettiği bir süreci de hızlandırmıştır. Şu da bir gerçektir ki ulus-devletler ile ulus-devletlerin bünyesi altında yaşayan diler etnik unsurlara nazaran bir ters orantı bulunmaktadır. Şöyle ki son iki yüzyılda meydana gelen ulus devletlerin çatısı altında yaşayan ve diğer başka uluslara mensup yaşayan insanların sayısı, ulus devletlerin nüfusundan çok daha fazladır. Bu da şöyle bir sonuç doğurmaktadır. Ulus kavramı, devletler ve resmi bakış açısından genellikle bir grupla özdeşleştiriliyor. Oysa dünyadaki tüm etnik gruplardan sadece yüzde 4'ü bir ulus devlete sahip. Etnik grupların yüzde 96'sının ise kendilerine özgü bir devleti yok. O halde, bir ulus-devletin sınırları içerisinde, ister istemez birçok etnik grup yaşıyor (Somersan, 2004, s.4).

Çok fazla içselleştirilmese de ulus-devletler kendi tebaası altındaki diğer halklar ile yaşamak durumundaydı. Bu birlikte yaşama kültürü aynı zamanda eşit vatandaşlığı ve eşit hakları getirmesi gerekirken, sadece hâkim ideolojideki ulus yüceltildi ve diğer uluslar adeta yok sayıldı. Diğer uluslara ait etnik kimlikler tanınmadığı gibi bu farklı etnik kökenlere sahip halkların dilleri ve kültürleri de yok sayıldı. Nitekim tüm bu süreçlere rağmen hiçbir ulus devlet veya bu ulus devletin hakim ideolojisini benimseyen insanlar ırkçı olduğunu ve diğer uluslara karşın aynı hakları gözetmediğini kabul etmedi. Şu altı milyarlık dünyada yaşayan her kişi ile tek tek konuşun. Altı milyar insana tek bir anket sorusu yöneltin. ırkçı olduğunu kabul eden tek bir kişiye rastlayamazsınız. Kimse ırkçı olduğunu kabul etmez. Herkes ya “vatansever”, “milliyetçi” ya da “yurtsever”dir ama asla “ırkçı” değildir (Somersan, 2004, s.70).

3.Türkiye'deki Ulus-Devlet İnşâ Süreci ve Ayrılkıç Politikalar

Milliyetçiliğin temelinde kendi kaderini tayin ilkesi vardır; bunun bağımsızlık anlamına gelmesi zorunlu değildir. Özerklik federalizm, azınlık haklarının korunması, hatta genel bir yurttaşlık uygulaması kapsamında eşitlik gibi değişik biçimleri de kapsayabilir (Özkırımlı, 2008, s.66). Tabii böylesi bir süreci ne yazık ki hâkim ideoloji veya bakış açısı kabul etmiyor çoğu zaman.

Cumhuriyet'in kurulduğu ilk dönemden hemen sonra 1925 yılından itibaren başlayan ve çok katı bir şekilde hüküm süren milliyetçilik, diğer ulusların ve dillerin yok sayılması gibi ağır bir süreci beraberinde getirmiştir. Diğer ulusların yok sayılması aynı zamanda bu uluslara ait dillerin ve kültürlerin de yasaklanmasını beraberinde getirmiştir. Ulusla birbirine kaynaşmış olan dil, bundan böyle, her halka özgü özellikleri tanımak için en iyi kaynak olarak kabul edilmiştir (Olender, 1998, s.19).

David Crystal (Crystal, 2010, s.2), bir dilin ölmesini bir ulusun ölmesi ile eşdeğer tutmaktadır. Bugün bilinen dünya dillerinin yaklaşık yarısı, son beş yüz yıl içinde ortadan kalkmıştır. Etrüsk, Sümer, Mısır gibi kimi eski devletlerin dilleri yüzyıllarca önce yok olmuştur (Nettle, Romaine, 2001, s.16). Bir dilin ölümü aynı zamanda bir milletin de ortadan kaybolması anlamına gelmesi, hem dilin statüsünün belirlenmesini zorunlu kılmış hem de bu konudaki

Edebiyat (Derleyen: Vecdi ERBAY), Sanat ve Kuram Yayınları, İstanbul, 2012.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

hassasiyeti de arttırmıştır. Diğer dillerin baskı altına alındığı bir ortamda, baskın olan dilin tahakkümü de çoğu zaman kabul edilmemiştir. Bu da ulus-devletin inşa sürecinde en çok karşılaştığı problemlerden biri olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, bilhassa 1912-1930'dan sonra, son Osmanlı döneminde kendi kültür, tarih ve dinine uygun bir şekilde oluşan modern millet anlayışından farklı bir "Türk" milleti yaratmak yoluna gitmiştir. Gerçekten tarih kongreleri, Halkevleri ve buna benzer birçok girişim, maddi somut yanları ağır basan yeni bir Türk milleti yaratmayı amaçlıyordu (Karpat, 2011, s.12).

Türkçe dışındaki eserlerin yayınlanması, okunması ve dağıtılması hakim ideoloji tarafından izin verilmeyen unsurlar arasında yer almıştır. Böylesi bir ortamda farklı uluslara ait dillerin kaybolmaya yüz tutması da doğal bir süreç olarak gelişmiştir. Nitekim Türkiye'nin 90 yıllık ulus-devlet sürecinde birçok dil zarar görmüş, bazı diller ise yok olmanın eşiğine gelmiştir. Yok olmanın eşiğine gelen bu dillerin başında da Zazaca gelmektedir. UNESCO'nun son yıllarda yayımladığı dil raporlarında Zazaca, güvensiz diller grubunda yer almakta ve eğer önlem alınmazsa Zazaca'nın yok olacağına dair sinyaller verilmektedir.

4.UNESCO Verilerine Göre Dilin Kaybolma Sürecine Dair Parametreler

Dillerin mevcut durumlarını değerlendiren ve araştıran UNESCO, bir dilin hangi aşamada olduğuna dair kullandığı belirli parametreler bulunmaktadır. UNESCO bir dilin ne derece tehlike altında olduğunu belirlemek için şu ölçütleri kullanmaktadır.

4.1.Dilin Kuşaktan Kuşağa Aktarılması

Dilin kuşaktan kuşağa aktarılmasında en temel öge, çocukların dili öğrenmesi ve bunun devamını sağlamalarıdır. Yüzyıllardan beridir güçlü bir sözlü geleneği olan Zazaca, son yüzyıldaki politikarlardan ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Osmanlı Devleti döneminde eğitimin tek merkezli olmayışı ve özellikle taşrada medreseler üzerinden varlığını devam ettiren eğitim hayatı, yerel statüdeki dillerin yaşamasının ömrünü uzatmıştır. Nitekim Cumhuriyetin ilanından sonra Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve diğer uygulamalar ile eğitim tek çatı altında toplanmıştır. Bu tek yapı altında diğer diller tamamen dışlanmış, bu dillerin toplumsal hayat ve eğitim başta olmak üzere birçok işlevi etkisi hale getirilmiştir. Yine aynı dönemlerdeki dil yasakları, diğer dillerin varlığına dair inkârlar, dillerin toplum nezdinde öğrenilmesini ve aktarılması ciddi şekilde olumsuz etkilemiştir. Geline son noktada özellikle 1990 sonrası yeni nesil, Zazaca'yı öğren(e)memekte ve bunun aktarımını sağlayamamaktadır. Genel bir tablo çizmek gerekirse, 30-40 yıl önce ilköğretime başlayan bir çocuk tek bir kelime Türkçe bilmez iken, bugün okula başlayan bir çocuk tek kelime Zazaca bilmemektedir.

4.2.Dili Konuşan İnsan Sayısı

Türkiye'deki etnik kökenlerin nüfus oranları en tartışmalı konulardan biridir. Bu tartışmalı husus, Türkiye'nin Doğusu için aynı zamanda bir muamma da barındırmaktadır. Zira Zazaların tam olarak konumlandırıldığı nokta henüz net ve kesin değildir.² Genel nüfus sayımı rakamları Zazaların sayısını oldukça düşük göstermektedir (Andrews, 1992, s.68). Türkiye'deki ilk nüfus sayımı 1965 yılında yapılmıştır. 1965 nüfus sayımına göre ana dili Zazaca olanların sayısı 150.644 kişidir. İkinci en iyi bilinen dil olarak Zazaca'yı seçenlerin sayısı ise 92.288 kişidir (Buran, Çak, 2012, s.230). Bir başka kaynakta ise Zazaların sayısı 700 bin ile 1 milyon arasında gösterilmektedir (Şener, 2006, s.126). Bugünkü tahminlere göre en iyimser rakam ise 4 ile 6 milyon olarak ifade

² Konu ile ilgili bakınız: Murat VAROL, "Etnik Yaklaşımlar Bağlamında Zaza Kimliği", *Kimlik Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Uluslararası Sempozyumu* 6-8 Eylül 2012, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013.

edilmektedir (Keskin, 2011, s.221). Bu rakamın 3-4 milyonu Türkiye sınırları içerisinde, 1.5-2 milyonun ise Avrupa ve diğer ülkelerde yaşadıkları varsayılmaktadır.

4.3.Dili Konuşanların Toplam Nüfusa Oranı

Anadili Zazaca olan nüfus için en iyimser rakam olan 4 milyona göre hareket edildiğinde dahi, Türkiye'nin toplam nüfusunu 77 milyon olarak kabul ettiğimizde; bu % 5-6 gibi bir rakama tekabül etmektedir. Bu oran da toplam nüfus oranı içerisinde bir dilin korunabilmesi için oldukça düşük bir rakamdır. Toplumsal hayatta dilin daha çok insan tarafından kullanılması, konuşulması ve belirli bir etkinliğe sahip olması, dilin geleceğe dair durumunu da önemli oranda etkilemektedir.

4.4.Dilin Kullanım Alanlarında Değişiklikler

Daha çok tarım ve hayvancılığa dayalı bir yaşam tarzına sahip olan Zazalar, dilin kullanımı bakımından bu alanlarda oldukça ileri bir noktadadır. Hatta çoğu zaman bir tarım aletine ait bir parçanın en küçük yapısına dair kelimeler dahi bulunmaktadır; ancak 1960'lı yıllardan sonra Türkiye'nin değişmeye başlayan ekonomik ve sosyal konumu dilleri de önemli oranda etkilemiştir. Bu dönemden itibaren sanayi, teknoloji, tıp vb. alanlarla tanışmaya başlayan Zazaca; dilin baskı altında olması ve hatta dönem dönem yasaklı kabul edilmesi nedeniyle, bu alanlara karşı bir kelime hazinesi oluşturamamıştır. Bu da dilin birçok alanda yetersiz kalmasına ve kendisini tam olarak ifade edememesine yol açmıştır.

4.5.Dilin Öğrenilmesi ve Gerekli Materyallerin Varlığı

İlk olarak 2004 yılında TRT 3 kanalında haftada yaklaşık 30 dakikalık yayımla televizyonda kendine yer bulan Zazaca, 2009 yılında TRT 6'nın yayına başlamasıyla televizyonda nispeten biraz daha fazla yer almıştır (Karabeyeser, 2011, s.386). Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2004 yılında yayımladığı yönetmelik ile özel kurslarda Türkçe dışındaki dillerin öğrenilebilmesinin önü açılmıştır.³ Son iki yılda Türkiye'deki diğer dillerin öğrenilmesine dair umutlar daha ileri bir noktaya taşınmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2012 yılında yayımladığı bir genelge ile "Yaşayan Diller ve Lehçeler" adı altında, Türkçe dışındaki dillerin seçmeli ders olarak okullarda öğrenilebilmesinin önü açıldı.⁴ Günümüzde üniversitelerde de Zazaca ile ilgili önemli birimler ve bölümler bulunmaktadır. Yaşayan Diller Enstitüsü bünyesinde Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı kurulmakta, Fen-Edebiyat Fakülteleri bünyesinde Zaza Dili ve Edebiyatı lisans bölümleri açılmakta, Zaza Dili ve Kültürü Merkezi adı altında araştırma ve uygulama merkezleri açılmaktadır. Üniversiteler bünyesinde kurulan bu birimler ve bölümler, bir taraftan Zazaca'yı akademik hayatta temsil etmekte, diğer taraftan da bu alandaki çalışmaların artması için çaba gösterilmektedir.

4.6. Devletlerin ve Kurumların Tutum ve Politikaları

Devlet kurumlarında kullanılan resmî dil Türkçe'dir ve bu dil dışında herhangi bir dilde kamu hizmeti verilmesi mümkün değildir. Bu nedenle Türkçe dışındaki dillerin resmi bir statüsü de bulunmamaktadır. Kamu hizmetinde diğer dillere yer verilmesi ancak sözlü olarak mümkün olmaktadır. Söz gelimi hastaneye giden bir hasta eğer Türkçe bilmiyorsa ve doktorun anadili Zazaca ise hastaya kendi dilinde hizmet verebilmektedir; ancak bunun da resmî bir statüsü bulunmamakta ve bu daha çok gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu örnek diğer resmi kurumlar için de geçerli olup, daha çok sözlü anlaşma üzerinden varlığını devam ettirmektedir. Devletin herhangi bir resmi kurumunda Türkçe dışındaki herhangi bir dilde, resmi bir evrak oluşturulamamakta ve yazışmalarda Türkçe dışındaki bir dil kullanılamamaktadır.

³ <http://ookgm.meb.gov.tr/programlar/2004/1.pdf>

⁴ http://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_08/31022530_semeliders.pdf

4.7. Bireylerinin Kendi Dillerine Yönelik Tutumu

Bir dilin asimile olup başka bir dil içinde yok olması üç aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamaların birincisi, hakim dili konuşmak için baskıya maruz kalmak, ikincisi iki dili birlikte kullanmak, üçüncü aşaması ise toplumun kendi dilinden “utanma aşamasıdır.” (Karabeyeser, 2011, s.387). Birinci ve ikinci aşamadan geçen Zazaca'nın durumu, şu anda üçüncü aşamadaki belirtilen “utanma duygusu” durumundadır. Zira Zazaca'yı bilenler sokakta, alış-verişte, toplu taşıma araçlarında veya toplumun ortak kullanım alanlarında, Zazaca'yı kullanmaktan çekinmektedirler. Hayatın olağan akışı içerisinde dilin yok olması, kültürel erozyonun yaşanması normal karşılanmaktadır. Artık birinci nesil konumunda olan çocuklar anadilleri olan Zazaca'yı öğrenmedikleri için onlarla anlaşmak için üçüncü nesil konumunda olan dede ve nine, torunu ile iletişim kurabilmek için Türkçe öğrenmektedir. Ya da hayatın her alanında Türkçe, Zazaca'nın yerini aldığından; kırsal kesimde yaşayanlar dahil kent merkezinde veya kendi yaşam alanlarında Türkçe'yi birinci dil olarak kullanmakta, Zazaca'yı ikinci dil konumunda görebilmektedirler.

4.8. Dil İle İlgili Var Olan Belgelerin Miktarı ve Niteliği

Köklü bir sözlü geleneğe sahip olan Zazaca'nın yazılı serüveni ne yazık ki çok da eski değildir. Mevcut verilere göre Zazaca'ya dair ilk telif eser, 1892 tarihinde yazılan ve 1899 tarihinde basımı yapılan Molla Ahmed-i Xasi'ye ait olan Zazaca mevlittir (Varol, 2012, s.630). Yine bu eseri 1903 yılında yazılan ancak 1932 yılında basılan ve Molla Osman Efendi'ye ait ikinci mevlit eseri takip etmektedir. Bu iki eserden sonra Zazaca için uzun bir suskunluk dönemi başlamış ve bu 1970'li yıllara kadar devam etmiştir. 1980'li yıllardan sonra telif eserden ziyade dergi ve gazete yayınında Zazaca kendisine belirli bir alan açmış ve bunu devam ettirmiştir.⁵ 1990'lı yıllarda Avrupa'da ivme kazanan Zazaca yazını artık sadece dergi yayıncılığı alanında değil, kitap alanında da belirli bir artış göstermiştir. Nitekim bu artışın istenilen veya arzu edilen bir nitelikte olduğunu söylemek oldukça zordur. Bugün Zazaca yazını için oluşturulan eser sayısı ortalama 300 olarak kabul edilmektedir.

Gazete yayıncılığı alanına baktığımızda, Zazaca'ya yer veren gazeteler veya tamamı Zazaca çıkan gazeteler bir elin parmaklarını bile geçemeyecek düzeydedir. Günlük çıkan Zazaca gazete bulunmamaktadır. Mevcut koşullar altında Zazaca basılan sadece üç adet gazete bulunmaktadır. Bunlar da ortalama 15 gün ile ayda bir çıkmaktadırlar. Bunun yanı sıra bazı gazetelerde haftada bir birkaç sayfalık ek verilmektedir. İnternet haberciliği veya gazeteciliği alanında da durum çok da farklı değildir. Güncel haber takibi yapan ve anında paylaşan Zazaca haber sitesi bulunmamaktadır; kültürel ve aktüel haberleri hazırladıkça yayınlayan bazı siteler bulunmaktadır.

5. UNESCO'nun Parametrelerine Göre Zazaca'nın Durumu

UNESCO, yukarıdaki parametrelerden hareketle, dillerin mevcut durumunu beş farklı kategoride ele almaktadır. Bu beş farklı kategori de yukarıda incelenen parametrelerin değerlendirilmesi ile belirlenmektedir.

5.1. Tehlike Altında Bulunan Diller

Bu grup aynı zamanda “güvensiz diller” olarak da bilinmektedir. Bu grupta yer alan dillerde, dil çocuklar tarafından kısmen de olsa öğrenilebildiği halde, bazı alanlardaki kısıtlamalardan dolayı dilin yok olma tehlikesi altında olmasıdır. Bu kısıtlamaların başında dilin

⁵ Konu ile ilgili bakınız: İsmail SÖYLEMEZ, “Geçmişten Günümüze Zazaca Dergiler: Kronoloji, Sorunlar ve Çözümler”, *1.Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2011.

eğitimde kullanılmaması, devletin resmi kurumlarında yer almaması gelmektedir. Zazaca bu grupta yer alan dillerden biridir.

5.2. Açıkça Tehlikede Bulunan Diller

Bu grupta yer alan dillerde ise en önemli ölçüt çocukların artık dili öğrenmemesi ve dilin kuşaklar arasındaki aktarımının tamamen kopmasıdır. Lazca bu grupta yer alan dillerin başında gelmektedir.

5.3. Ciddi Anlamda Tehdit Altında Olan Diller

Bu grupta yer alan dillerde, dili konuşan en yaşlı olan nesildir. Ayrıca bu dillerde, orta yaşta olan nesil dili anlamakta ama konuşmamakta; en genç nesil olan çocuklar ise dili hiç bilmemektedir.

5.4. Son Derece Tehlike Altında Olan Diller

Bu grupta yer alan dillerde birinci ve ikinci derecedeki nesil dili hiç bilmemekte, üçüncü derecedeki nesil olan yaşlılar arasında ise dil çok fazla bilinmemekte veya konuşulmamaktadır.

5.5. Kaybolan Diller

Bu grupta yer alan dillerde ise bu dili konuşabilecek tek bir kişi kalmamıştır. Dili konuşan son kişinin de ölmesi ile dilin ölümü gerçekleşir. Ubihça'nın son konuşucusu olan Tevfik Esenç'in ölümü ile Ubihça yok olan diller arasında yer almıştır.

Sonuç

Cumhuriyet tarihi boyunca ağır bir asimilasyon ve baskı dönemi yaşayan diller, bugün geçmişe nazaran nispeten daha iyi bir konumdadırlar; ancak bugünlere gelene kadar birçok dil ya kayboldu ya da kaybolmanın eşiğine kadar gelmiştir. Zazaca için de durum bundan farksız değildir. Zorlu bir dönemin ardından bugünlere ulaşmayı başaran Zazaca, ne yazık ki kendi benliğinden birçok kelimeyi kaybetti, hafızalardaki yerini eskisi gibi koruyamamaktadır. Dilin yok olma parametreleri bakımından güvensiz bir tavır sergileyen Zazaca, eğer önlem alınmazsa ve gerekli dil programları hayata geçirilmezse; çok daha kötü bir seviyeye gelebilir. Dillerin korunmasına ve yaşatılmasına dair programlar dünyanın birçok ülkesinde hayata geçirilirken; ne yazık ki Türkiye dillerin korunmasına ve yaşatılmasına dönük herhangi bir program bulunmamaktadır.

Zazaca için yapılması gerekenlerin başında; Zazaca'nın bir statüye kavuşması, öğrenim hayatının her alanında ve her kademesinde eğitim dili olması, devletin kamu kurum ve kuruluşlarında kullanılması, sosyal yaşamın her alanında kullanılabilir bir konuma gelmesi ile mümkün olacaktır. Eğer gerekli önem alınmaz ve Zazaca için var olan bu yok olma tehlikesi ortadan kaldırılmazsa; birkaç on yıl sonra sürekli kalabalıklaşan yok olan diller sınıfına Zazaca da dâhil olacaktır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

KAYNAKÇA

- ANDREWS, Peter Alford; *Türkiye'de Etnik Gruplar*, Ant Yayınları, İstanbul 1992.
- BURAN, Ahmet, YÜKSEL ÇAK, Berna; *Türkiye'de Diller ve Etnik Gruplar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.
- CRYSTAL, David; *Dillerin Katli*, (Çeviren: Gökhan Cansız), Profil Yayınları, İstanbul 2010.
- DIECKHOFF, Alain, JAFFRELOT, Christophe (Yayına Hazırlayanlar); *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek* (Çeviren: Devrim Çetinkasap), İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- KARABEYESER, Ayetullah; "Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyonun Zazaca İçin Önemi", *I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu*, 13-14 Mayıs 2011, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2011.
- KARPAT, Kemal; *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- KESKİN, Mesut; "Zazaca Üzerine Notlar", *Herkesin Bildiği Sır: Dersim* (Derleyen: Şükrü Aslan), İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- KURIJ, Seyitxan; "Zazalar, Zazaca Yazının Tarihçesi ve Vate Çalışma Grubu", *İnatçı Bir Bahar-Kürt ve Kürtçe Edebiyat* (Derleyen: Vecdi Erbay), Sanat ve Kuram Yayınları, İstanbul 2012.
- NETTLE, Daniel, ROMAİNE, Suzanne; *Kaybolan Sesler*, (Çeviren: Harun Özgür Turgan), Oğlak Yayınları, İstanbul 2001.
- OLENDER, Maurice, *Cennetin Dilleri*, (Çeviren: Nevzat Yılmaz), Dost Kitabevi, 2.Baskı, Ankara 1998.
- ÖZKIRIMLI, Umut; *21. Yüzyılda Milliyetçilik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- SOMERSAN, Semra; *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.
- ŞENER, Cemal; *Türkiye'de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar*, Etik Yayınları, İstanbul 2006.
- TÜRKÖNE, Mümtaz'er; *Milletler ve Milliyetçilik*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2012.
- SÖYLEMEZ, İsmail; "Geçmişten Günümüze Zazaca Dergiler: Kronoloji, Sorunlar ve Çözümler", *I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu*, 13-14 Mayıs 2011, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2011.
- VAROL, Murat; "Etnik Yaklaşımlar Bağlamında Zaza Kimliği", *Kimlik Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Uluslararası Sempozyumu* 6-8 Eylül 2012, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013
- VAROL, Murat; "Zazalarda Mevlid ve Siyer Geleneği", *II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 04-06 Mayıs 2012, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2012.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

VAROL, M., UNESCO'nun Dil Raporlarına Göre Zazaca'nın Durumu ve Geleceği, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/2 Winter 2015, p. 997-1006, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7825>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

